بسم الله الرحمٰن الرحيم   نحمده و نصلي علىٰ رسوله الكريم

ڊاڪٽر محمد ادريس "آزاد" سومرو

قتل و غارت گري سيرت طيبه جي روشنيءَ ۾

قتل و غارت اهي ٻئي لفظ الڳ الڳ معنى رکن ٿا. قتل جي معنى آهي خون وهائڻ ۽ زندگيءَ جو خاتمو آڻڻ جڏهن ته غارت گري جي معنى آهي ڦرڻ، لٽڻ، ظلم ڪرڻ ۽ قوم جي فردن کي پستيءَ طرف ڌڪڻ اهي ٻئي وصفون وحشيانه وصفون آهن انهن وصفن سبب ٻانهن جا حق غصب ٿين ٿا امن و امان ۾ خلل پوي ٿو، سڪون تباهه و برباد ٿئي ٿو، انسانيت جو فقدان رهي ٿو ۽ شيطانيت جو عروج ٿئي ٿو. پاڻ سڳورن ﷺ جن بد وصفن خلاف وڏو جهاد ڪيو آهي، هن ڌرتيءَ تي امن و امان قائم ڪيو آهي، اسلامي قدرن کي عروج تي پهچايو آهي ۽ قتل و غارت گريءَ کي بدترين عمل سڏيو آهي نتيجو اهو نڪتو ته قرآن ۽ سيرت جي روشنيءَ ۾ جيستائين عمل ٿيندو رهيو ته تيستائين معاشرو بهتر کان بهتر بڻبو رهيو، انسان ذات کي سڪون، اطمينان، آرام ۽ امن و امان نصيب ٿيو، پر جڏهن کان قرآن و سيرت جي خلاف ورزي ٿي ته معاشرو بگهڙن جي ور چڙهي ويو، پاڻ پاڻ جو دشمن بڻجي پيو ۽ قتل و غارت گريءَ جو ماحول برپا ٿي پيو.

پاڻ سڳورن ﷺ جن جي آمد کان اڳ ۾ دنيا جي حالت ڇا هئي؟ ان سلسلي ۾ حضرت شاهه سائين سيد عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه به فرمايو ته:

برو هو ڀنڀور آريائيءَ اجاريو
لاٿو سڀ لوڪ تان هاڙهي ڏٿيءَ هور
چوريون ڇڙڻ سکيون ڀنهون ڪيائون پور
آيو سو اتور جنهن ڏکيون ڏک ويهاريون (1)

معاشري کي هر قسم جي برائيءَ کان پاڪ ۽ صاف رکڻ لاءِ، ظلم، بربريت، آمريت ۽ قتل و غارت گريءَ جي پاڙ پٽڻ لاءِ پاڻ سڳورن ﷺ جن جيڪو نظريو، اصول ۽ دستورِ حيات ڏنو، اهو بيعت عقبه اولىٰ، ميثاق مدينه ۽ حجة الوداع جي موقعي تي آخري خطبي مبارڪ جي صورت ۾ پايهٔ تڪميل کي پهتو. جنهنجي جهلڪ پيش ڪجي ٿي:

(الف) **بيعت عقبه اولىٰ:** اعلانِ نبوت جي ٻارهين سال رجب مهيني ۾ مڪي شريف کان ڪجهه ميلن جي فاصلي تي مديني مان ملاقات لاءِ آيل ڇهن ماڻهن اسلام جي دعوت

قبول ڪئي. ٻي سال يعني اعلان نبوت جي ٻارهين سال ٻارهن ماڻهن مني مقام جي ويجهو اچي دين اسلام جي دعوت قبول ڪئي ۽ پاڻ سڳورن ﷺ جن انهن کان بيعت ورتي ان بيعت کي "بيعت عقبه اولى" جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. هن بيعت ۾ جيڪي عهد اقرار ورتا ويا تن جي جهلڪ هن ريت آهي (2)

1. اسان الله سان گڏ ٻئي ڪنهن کي شريڪ نہ ڪنداسين
2. چوري ۽ زنا نہ ڪنداسين
3. پنهنجي اولاد کي قتل نہ ڪنداسين
4. ڪنهنتي بہ ڪوڙي تهمت نہ هڻنداسين
5. ڪنهن بہ نيڪيءَ جي ڪم ۾ حضرت رسول الله ﷺ جن جي نافرماني نہ ڪنداسين

حضرت مصعب ﷺ جي تعليم ڪامياب رهي. نتيجي ۾ ورې ايندڙ سال يعني اعلانِ نبوت جي تيرهين سال مديني مان ٽيهتر مرد ۽ ٻہ عورتون آيون جن دينِ اسلام قبول ڪيو ۽ پاڻ سڳورن ﷺ جن کي مديني مبارڪ ۾ اچڻ جي دعوت ڏنائون. اها دعوت پاڻ سڳورن ﷺ جن قبول ڪندي خطاب فرمايو تہ:

"توهان جو خون منهنجو خون آهي. منهنجو جيئڻ ۽ مرڻ توهان سان گڏ آهي، توهان جو دشمن منهنجو دشمن آهي ۽ منهنجو دشمن توهان جو دشمن آهي ۽ توهان جو دوست منهنجو دوست آهي"

(ب) <u>ميثاقِ مدينہ:</u> پاڻ سڳورا ﷺ جن مڪي پاڪ مان هجرت ڪري جڏهن مديني طيبہ ۾ پهتا تہ ان وقت مديني منوره ۾ اوس ۽ خزرج قبيلن کان علاوه يهودين جا بہ ٽي قبيلا بنو قينقاع، بنو نضير ۽ بنو قريظہ موجود هئا مديني طيبہ ۾ پهچڻ شرط پاڻ سڳورن ﷺ جن انسان ذات کي امن تي مبني پهريون تاريخي دستور ڏنو جنهن کي ميثاق مدينہ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. ميثاقِ مدينہ دراصل مديني جي يهودين ۽ انصارن جي درميان هڪ معاهدو هيو. اهو معاهدو ٻنهي فريقن دل سان قبول ڪيو. هن معاهدي يعني ميثاقِ مدينہ جا شرط هي هئا (3)

1. خون جي بها ۽ فديو پراڻي طريقي موجب قائم رهندو.
2. ٻنهي جماعتن کي مذهبي آزادي هوندي ۽ هڪبئي جي دين تي نقطہ چيني نہ ڪئي ويندي.

3. ٻئي جماعتون هڪ ٻئي لاءِ خير خواهه رهنديون
4. يهودين يا مسلمانن جي ڪنهن سان به جنگ لڳندي ته هڪ جماعت ٻي جماعت جي مدد ڪندي
5. ڪابه جماعت قريش ۽ انهن جي مددگارن کي امان ۽ پناهه نه ڏيندي
6. مديني تي جيڪڏهن ڪو به حملو ڪندو ته ٻئي جماعتون گڏجي انهن جو مقابلو ڪنديون
7. جيڪڏهن هڪ فريق ٻئي فريق سان صلح ڪندو ته ٻيو فريق به انهيءَ صلح ۾ شامل هوندو
8. جيڪڏهن ٻنهي جماعتن ۾ ڪو اختلاف پيدا ٿيندو ته انهيءَ اختلاف يا فساد پيدا ٿيڻ واري صورتحال کي نظر ۾ رکي فيصلي ڪرڻ جو حق الله تعالىٰ جي آخري نبي حضرت محمد رسول الله ﷺ کي هوندو
9. مظلومن جي مدد ڪئي ويندي

پاڻ سڳورن ﷺ جن جي معاهدن، فرمانن ۽ ڏنل دستور حيات متعلق مسٽر فيتل "لائيف آف هولي محمد ﷺ" ۾ لکي ٿو ته:

"محمد (ﷺ) هڪ اهڙو بهترين سياسي قانون دنيا جي سامهون پيش ڪيو جيڪو صدين کان وٺي مختلف قومن ۽ دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ رهندڙ ماڻهن جي دلين تي حڪومت ڪندو آيو آهي. سچ ته هي آهي ته اهڙ سندس هڪ معجزاڻو ڪرشمو آهي جنهن وڏن وڏن فاتحن ۽ مذهبي اڳواڻن کي هيٺ ڪري ڏيکاريو" (4)

(ج) خطبه حجة الوداع: سن 10 هجريءَ دوران پاڻ سڳورا ﷺ جن تمام گهڻي جماعت سان گڏ حج جي سفر لاءِ روانا ٿيا حج جا رڪن پورا ڪندي نائين ذوالحج تي سج اڀرڻ بعد عرفات واديءَ وٽ پهتا. انهيءَ ڏينهن عرفات واديءَ جي وچ تي قصوىٰ ڏاچيءَ مٿان سوار ٿي تقريباً سوا لک حاجين جي اجتماع کي هڪ جامع خطبو ڏنائون. اهو خطبو پاڻ سڳورن ﷺ جن جي ٽيويهه سال اعلان نبوت جي دور جي تعليم جو جوهر ۽ نچوڙ هيو يعني انساني حقن ۽ مساوات جو مڪمل منشور هيو، اهڙو منشور جنهنکي چوڏهن سو سال گذرڻ بعد به ڪو ميٽي نه سگهيو ۽ نه ڪو ميٽي سگهندو. هن خطبي مبارڪ جو

متن هن ريت آهي (٥)

(1) اي انسانو! منهنجي ڳالهه ٻڌو شايد آسان وري اهڙي مجلس ۾ نه گڏبا سين الله تعالى جو ارشاد پاڪ آهي ته "اي انسانو! اسان توهان کي هڪ مرد ۽ هڪ عورت مان پيدا ڪيو آهي ۽ توهان کي ٽولن ۽ قبيلن ۾ ورهايو ويو ته جيئن توهان الڳ الڳ سڃاتا وڃو. توهان ۾ وڏيڪ عزت وارو الله وٽ اهو آهي جيڪو وڏيڪ الله کان ڊڄڻ وارو آهي اهڙي طرح هن آيت جي روشنيءَ ۾ نه ڪنهن عرب کي عجميءَ تي فضيلت آهي ۽ نه ڪنهن عجميءَ کي عرب تي نه ڪارو گوري کان افضل آهي ۽ نه گورو ڪاري کان ها! بزرگي ۽ فضيلت جو معيار ته صرف تقويٰ (پرهيزگاري) آهي.

(2) اي قريشو! الله تعالىٰ توهان جي ڪوڙي غرور کي ختم ڪري ڇڏيو ۽ پيءُ ڏاڏن جي ڪارنامن تي توهان جي فخرن جي ڪابه گنجائش ناهي.

(3) ياد رکو ته توهان جو خون، توهان جا مال هڪبئي تي اهڙي طرح حرام آهن جهڙيطرح توهان هن ڏينهن ۾ هن مهيني ۾ ۽ هن شهر ۾ قتل کي حرام سمجهو ٿا. توهان سڀ الله جي آڏو ايندؤ ۽ هو توهان کان توهان جي عملن جو حساب وٺندو.

(4) ڏسو! ڪٿي مونکان پوءِ گمراه نه ٿي وڃو جو پاڻ ۾ هڪ ٻئي جو خون ڪرڻ لڳو جيڪڏهن ڪنهن وٽ امانت رکي وڃي ته اهو ان ڳالهه جو پابند آهي ته امانت رکرائڻ واري کي امانت واپس ڪري.

(5) اي انسانو! هر مسلمان ٻئي مسلمان جو ڀاءُ آهي ۽ سڀ مسلمان پاڻ ۾ ڀائر آهن. تنهنڪري پنهنجن غلامن جو خيال رکو انهن کي اهو ئي کارايو جيڪو پاڻ کائيندا آهيو ۽ جيڪي پاڻ پهريو انهن کي به اهو ئي پهرايو.

(6) خبردار! جاهليت جي زماني جي هر شيءِ (يعني هر رسم ۽ طريقو) مون پنهنجن پيرن سان لتاڙي ڇڏيو.

(7) جاهليت جا خون معاف ڪيا ويا آهن ۽ پهريون خون، جيڪو مان پنهنجي خونن مان معاف ڪريان ٿو سو منهنجي پنهنجي خاندان جو آهي ربيعه بن الحارث جو هي ڪير ٻياڪ پٽ جو خون آهي، (هي نبي ڪريم ﷺ جو چاچو هو هي جڏهن ڪير ٻياڪ ٻار هو ۽ قبيلي بني سعد ۾ ڪير پيئندو هو) جنهن کي بنو هذيل قتل ڪيو هو هاڻي مان اهو خون معاف ڪريان ٿو

(8) جاهليت جي زماني جو وياج هاڻي ڪاب حيثيت نٿو رکي پهريون وياج جيڪو مان ڇڏيان ٿو، سو عباس بن عبدالمطلب جي خاندان جو وياج آهي، هاڻي هي ختم ٿي ويو.

(9) اي انسانو! الله تعالىٰ هر حقدار کي سندس حق ڏئي ڇڏيو هاڻي ڪوئي ڪنهن وارث جي حق لاءِ وصيت نه ڪري

(10)ٻار انهيءَ ڏانهن منسوب ڪيو ويندو، جنهنجي بستري تي هو پيدا ٿيو. جنهن تي حرامڪاري ثابت ٿئي ان جي سزا پٿر آهي، حساب ڪتاب الله وٽ ٿيندو

(11)جيڪو پنهنجو نسب بدلائيندو يا ڪو غلام پنهنجي آقا جي مقابلي ۾ ڪنهن ٻئي کي پنهنجو آقا ظاهر ڪندو، ان تي الله جي لعنت.

(12)قرض قابلِ ادا آهي، ٻئي کان ورتل شيءِ واپس ڪرڻ گهرجي. تحفي جو بدلو ڏين گهرجي ۽ جيڪو ڪنهن جو ضامن ٿئي اهو تاوان ادا ڪري.

(13)ڪنهنجي لاءِ اهو جائز ناهي ته هو پنهنجي ڀاءُ کان ڪجهه وٺي، سواءِ ان جي جنهن تي سندس ڀاءُ راضي هجي ۽ بخوشي ڏي پاڻ تي ۽ هڪ ٻئي تي زيادتي نه ڪريو.

(14)عورت لاءِ جائز ناهي ته هوءَ پنهنجي مڙس جو مال هن جي اجازت کانسواءِ ڪنهن ٻئي کي ڏي

(15)عورتن سان بهتر سلوڪ ڪريو، ڇوته اهي ته توهان جون پابند آهن ۽ پاڻ اهي پنهنجي لاءِ ڪجهه نٿيون ڪري سگهن.

(16)انهن جي معاملي ۾ الله کان ڊڄو توهان انهن کي الله تعالىٰ جي امان سان ورتو آهي (يعني انهن کي امن ۾ رکڻ جو توهان الله تعالىٰ سان واعدو ڪيو آهي) ۽ توهان پنهنجي لاءِ انهن جا شرمگاهه الله جي حڪم سان حلال ڪيا آهن. اي انسانو! منهنجي ڳالهه سمجهو، مون تبليغ جو حق ادا ڪيو آهي.

(17)توهان تي عورتن جا ڪجهه حق آهن. اهڙي طرح انهن تي به توهان جا ڪجهه حق واجب آهن عورتن تي توهان جو هي حق آهي ته هو پاڻ وٽ ڪنهن اهڙي شخص کي نه گهرائين، جنهن کي توهان پسند نه ڪندا هجو ۽ اهي ڪا خيانت نه ڪن، ڪو ڪم بي حيائي جو نه ڪن، ۽ جيڪڏهن اهي ائين ڪن ۽ انهيءَ معاملي ۾ توهان جو چوڻ نه مڃين ته الله جي طرفان ان جي اجازت آهي ته توهان انهن کي معمولي جسماني

سزا ڏيو ۽ اهي مڙي وڃن ته پوءِ توهان تي عورتن جو هي حق آهي ته انهن کي چڱي طرح کارايو پياريو ۽ طاقت جي موافق کين لٽا ڪپڙا ڏيو

(18) اي انسانؤ! مان توهان وٽ هڪ اهڙي شيءِ ڇڏيان ٿو جو جيڪڏهن توهان ان تي قائم رهندؤ ته ڪڏهن به گمراه نه ٿيندؤ. اهو آهي الله جو ڪتاب. ها! ڏسو ديني معاملن ۾ وڌاءُ کان بچجو. جو توهان کان اڳ جا ماڻهوانهن ڳالهين جي ڪري هلاڪ ڪيا ويا.

(19) شيطان کي هاڻي ان ڳالهه جي ڪا توقع ناهي رهي ته هاڻي هن شهر ۾ ان جي عبادت ڪئي ويندي، پر ان جو امڪان آهي ته اهڙن معاملات ۾ جن کي توهان گهڻ اهميت ڏيندا آهيو، انهن ۾ هن جي ڳالهه مڃي وڃي ۽ هو ان تي راضي رهي، انڪري توهان هن کان پنهنجي دين ۽ ايمان جي حفاظت ڪجو

(20) اي انسانؤ! مون کانپوءِ نه ڪو نبي ايندو ۽ نه ئي ڪا ٻي امت پيدا ٿيندي. الله جي عبادت ڪريو، پنج وقت نماز تي قائم رهو، رمضان جي مهيني جا روزا رکو، پنهنجي مال مان خوشيءَ سان زڪوات ادا ڪريو، پنهنجي رب جي گهر جو حج ڪريو، الله جي احڪامات جي اطاعت ڪريو ته پنهنجي رب جي جنت ۾ داخل ڪيا ويندؤ.

(21) هاڻي مجرم پاڻ ئي پنهنجي جرم جو ذميدار هوندو ۽ هاڻي نه پيءُ جي بدلي پٽ پڪڙيو ويندو ۽ نه ئي پٽ جو بدلو پيءُ کان ورتو ويندو.

(22) اي انسانؤ! ٻڌو، جيڪي ماڻهو هتي موجود آهن. انهن کي گهرجي ته هي احڪام ۽ ڳالهيون انهن ماڻهن کي ٻڌائين جيڪي هتي ناهن تي سگهي ٿو ته ڪوئي غير موجود توهان کان وڌيڪ سمجهڻ ۽ حفاظت ڪرڻ وارو هجي.

(23) اي انسانؤ! قيامت جي ڏينهن توهان کان منهنجي باري ۾ پڇيو ويندو (ته مون توهان وٽ دين جا حڪم پهچايا يا نه) ته توهان ڪهڙو جواب ڏيندؤ؟ حاضرين عرض ڪيو ته اسين هن ڳالهه جي شهادت ڏينداسين ته نبي ڪريم ﷺ جن اسان تائين دين جا حڪم پهچائي پنهنجو فرض ادا ڪري ڇڏيو ۽ اسان جي خير خواهي ڪئي. هن تي پاڻ ڪريم ﷺ جن پنهنجي شهادت جي آڱر آسمان ڏانهن کڻي ماڻهن ڏانهن اشارو ڪندي ٽي دفعا فرمايو "اي الله تون شاهد ٿجانءِ

مذڪوره خطبه حجة الوداع ۾ پاڻ سڳورن ﷺ جي معاهدن (سيرت طيبه) تي جيڪڏهن توجه ڏيو ته انسانيت، امن و امان، حقن جي ادائيگي، معاملن کي سهڻي نموني

نيائن ۾ قتل و غارت گري جي ڪنڌي عمل کان بچڻ جو درس ملندو

قتل و غارت گريءَ جي سلسلي ۾ قرآن مجيد ۽ احاديث نبوي جا مزيد مثال پيش ڪجن ٿا:

(الف) قتل و غارت ۽ قرآن مجيد:

(1) و منۡ يَّقۡتُلۡ مُؤۡمِنًا مُتعمِدًا فجزآءُهٗ جهنّم خالدًا فِيۡها و غضِب اللهُ عليه و لعنهٗ و اعدّ له عذابًا عظِيمًا (6)

ترجمو: "۽ جيڪو شخص ڪنهن مسلمان کي ڄاڻي واڻي قتل ٿو ڪري تہ ان جي سزا دوزخ آهي جنهن ۾ هميشہ سڙندو رهندو ۽ خدا ان تي غضب فرمائيندو ۽ ان کي پنهنجي رحمت کان پري رکندو ۽ اهڙي شخص لاءِ الله تعالىٰ وڏو دردناڪ عذاب تيار ڪري رکيو آهي"

(2) كَتبۡنا على بنِيٓ اِسۡرآئِيۡل اَنّهٗ منۡ قتل نفۡسًا بِغيۡرِ نفۡسٍ اَوۡ فسادٍ فِي الۡاَرۡضِ فكاَنّما قتل النّاس جمِيۡعًا وَّ منۡ اَحۡياها فكاَنّمآ اَحۡيا النّاس جمِيۡعًا (7)

ترجمو: "اسان بني اسرائيل کي حڪم نازل ڪيوسين (لکي ڇڏيوسين) تہ جيڪو شخص ڪنهنکي بي ڏوهہ (ناحق) قتل ڪندو بغير ان جي جو جان جو بدلو ورتو وڃي يا بغير ڪنهن فساد جي تہ گويا ڪہ ان شخص سمورن ماڻهن جو قتل ڪيو ۽ جيڪڏهن ڪنهن شخص جي زندگي بچايائين تہ گوياڪہ انهيءَ سمورن ماڻهن جي زندگي بچائي ورتي"

(3) اِنّ اللهَ يأۡمُرُ بِالۡعدۡلِ وَ الۡاِحۡسانِ وَ اِيۡتآءِ ذِي الۡقُرۡبىٰ و ينۡهىٰ عنِ الۡفحۡشآءِ وَ الۡمُنۡكرِ وَ الۡبغۡيِ يعِظُكُمۡ لعلّكُمۡ تذكّرُوۡن (8)

ترجمو: "بيشڪ الله تعالىٰ عدل ۽ احسان ۽ ويجهن مائٽن سان مالي مدد ڪرڻ جو حڪم ٿو ڏئي ۽ برائي، بي حيائي ۽ سرڪشيءَ کان منع ٿو ڪري ۽ توهان کي نصيحت ٿو ڪري تہ جيئن توهان نصيحت حاصل ڪريو"

(4) اِنّما جزآؤُا الّذِيۡن يُحارِبُوۡن اللهَ وَ رسُوۡلهٗ وَ يسۡعوۡن فِي الۡاَرۡضِ فسادًا اَنۡ يُّقتّلُوۡٓا اَوۡ يُصلّبُوۡٓا اَوۡ تُقطّع اَيۡدِيۡهِمۡ وَ اَرۡجُلُهُمۡ مِّنۡ خِلافٍ اَوۡ يُنۡفوۡا مِن الۡاَرۡضِ ذٰلِك لهُمۡ خِزۡيٌ فِي الدُّنۡيا و لهُمۡ فِي الۡاٰخِرةِ عذابٌ عظِيۡمٌ (9)

ترجمو: "جيڪي ماڻهو الله ۽ سندس رسول سان وڙهندا ۽ ملڪ ۾ فساد (وجهڻ) لاءِ

ڪوشش ڪندا آهن، انهن جي اها سزا آهي جو کين ڳولهي ڳولهي قتل ڪيو وڃي يا ڦاسيءَ تي چاڙهيو وڃين يا انهن جا هٿ ۽ پير اُبتڙ سبتڙ وڍجن يا ملڪ مان تڙيا وڃن. اها انهن لاءِ دنيا ۾ خواري آهي ۽ آخرت ۾ انهن لاءِ وڏو عذاب آهي."

(5) وَ الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ وَ يَقْطَعُوْنَ مَاۤ اَمَرَاللهُ بِهٖۤ اَنْ يُّوْصَلَ وَ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ اُولٰۤئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوْۤءُ الدَّارِ (10)

ترجمو: "۽ جيڪي شخص الله سان ڪيل واعدو ٽوڙين ٿا ۽ جن رشتن کي ڳنڍڻ جو الله حڪم ڏنو آهي تن رشتن کي ٽوڙين ٿا ۽ ملڪ ۾ فساد ڪندا رهن ٿا اهڙن تي لعنت آهي ۽ اهڙن جي لاءِ تمام بري جڳهه آهي."

(ب) قتل و غارت ۽ احاديث نبويه:

(1) عن عبدالله بن عمر ؓ عن النبي ﷺ قال لا ترجعوا بعدي كفارًا يضرب بعضكم ركاب بعض (11)

ترجمو "حضرت عبدالله بن عمر ؓ کان روايت آهي ته يقينًا مون پاڻ سڳورن ﷺ کان ٻڌو فرمائين پيا ته مونکان پوءِ توهان ڪفر ڏي موٽي نه وڃجو يعني هڪ ٻئي جا ڪنڌ نه ڪپجو."

هن حديث مبارڪ ۾ قاتل ۽ جهڳڙالو انسان کي ڪفر جي ڌمڪي ڏني وئي آهي.

(2) عن ابي هريره ؓ عن النبي ﷺ قال لا يشير احدكم على اخيه بالسلاح فانه لا يدري لعل الشيطان ينزع في يده فيقع حفرة من النار. (12)

ترجمو "حضرت ابو هريره ؓ کان روايت آهي چيائين ته فرمايو حضرت رسول الله ﷺ ته توهان مان ڪوبه پنهنجي ڀاءُ تي هٿيارن سان اشارو نه ڪري پوءِ يقينًا هو نٿو ڄاڻي ته متان شيطان هن جي هٿ کي لوڏي يعني هن جي هٿ سان فائر ٿي پوي جنهن سبب هي جهنم جي کڏي ۾ وڃي ڪري."

(3) عن عبدالله بن عمر ؓ ان رسول الله ﷺ قال من حمل علينا السلاح فليس منا. (13)

ترجمو "حضرت عبدالله بن عمر ؓ کان روايت آهي ته بيشڪ حضرت رسول الله ﷺ جن فرمايو ته جيڪو شخص اسان تي هٿيار ٿو کڻي سو اسان مان ناهي."

(4) عن عبدالله بن عمر ﷺ ان رسول الله ﷺ قال المسلم اخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه ومن كان في حاجة اخيه كان الله في حاجته و من فتح عن المسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة ومن ستر مسلمًا ستره الله يوم القيامة (14)

ترجمو " حضرت عبدالله من عمر ﷺ کان روايت آهي تہ حضرت رسول الله ﷺ جن فرمايو تہ مسلمان مسلمان جو ڀاءُ آهي، نہ ان تي ظلم ڪري نہ ان کي ڪنهن ظالم جي حوالي ڪري جيڪو شخص پنهنجي ڀاءُ جي ضرورت پوري ڪرڻ لاءِ ڪوشش ڪندو تہ الله تعالىٰ ان جي ضرورت پوري ڪندو ۽ جيڪو ڪنهن مسلمان جي ڪا مشڪل ٽاريندو تہ الله تعالىٰ ان جي مشڪل ٽاريندو ۽ جيڪڏهن ڪنهن شخص ڪنهن مسلمان جو عيب ڍڪيو تہ الله تعالىٰ قيامت جي ڏينهن ان جا عيب ڍڪيندو.

(5) عن ابي هريرة ﷺ قال قال رسول الله ﷺ كل المسلم علي المسلم حرامٌ دمه و ماله و عِرضه (15)

ترجمو " حضرت ابو هريره ﷺ کان روايت آهي چيائين تہ فرمايو رسول الله ﷺ هر مسلمان تي ٻئي مسلمان جو خون ڪرڻ، ناجائز طريقي سان مال لٽڻ ۽ عزت سان هٿ چراند ڪرڻ حرام آهي."

(6) عن سعيد بن زيد ﷺ قال قال رسول الله ﷺ من اخذ شبرًا من الارض ظلمًا فانه يطوقه يوم القيامة من سبع ارضين. متفق عليه (16)

ترجمو " حضرت سعيد بن زيد ﷺ کان روايت آهي تہ فرمايو رسول الله ﷺ تہ جنهن بہ شخص ظلم سان ڪنهن جي گرانٺ جيتري بہ زمين ڦٻائي تہ قيامت ڏينهن ستن زمينن جي وزن برابر سندس ڳچيءَ ۾ ڳٽ پارايو ويندو."

(7) عن ابي حرة الرقاشي عن عمه ﷺ قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا يحل مال امرئ الا بطيب نفسٍ منه. رواه البيهقي. (17)

ترجمو " حضرت حره بن رقاشيءَ پنهنجي چاچي کان روايت ڪئي آهي چيائين تہ فرمايو حضرت رسول الله ﷺ تہ خبردار! نہ ڪنهنتي ظلم ڪريو خبردار! نہ وري ڪنهن بہ شخص جو اُن جي رضا کان سواءِ مال ملڪيت قبضي ۾ وٺو چوتہ اهو حلال نہ آهي."

(8) عن عبدالله بن مسعود ﷺ قال قال رسول الله ﷺ سباب المسلم فسوق و قتاله كفر (18)

ترجمو " حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ کان روايت آهي چيائين ته فرمايو حضرت رسول الله ﷺ ته کنهن به مسلمان کي گار گند ڏين کبيرو گناه آهي ۽ کنهن به مسلمان کي قتل کرڻ کفر جي برابر آهي"

مذکوره مقالي ۾ ذکر کيل قرآني آيتن، نبوي حديثن، پاڻ سڳورن ﷺ جن جي معاهدن ۽ خطبه حجة الوداع يعني دستورِ حيات جي نقطن تي نظر کبي ته قتل و غارت گري، جي کٽن کمن کي سختيءَ سان ننديو ويو آهي ۽ مسلمانن کي تاکيد کيو ويو آهي ته هر حالت ۾ امن ۽ سلامتيءَ جي فضا کي قائم رکن، اخوت و محبت ۽ انسانيت جي خوبين سان ٽمٽار نظر اچن. ائين کرڻ سان اسلامي معاشرو مضبوط کان مضبوط رهندو.

اچو ته سيرتِ طيبه جي روشنيءَ ۾ پنهنجو پاڻ سڌاريون. الله تعالىٰ ۽ سندس پياري حبيب حضرت محمد مصطفىٰ احمد مجتبىٰ ﷺ جي رضامندي حاصل کري اشرف المخلوقات جو اعزاز ماڻيون. ———————— الاختتام

حوالا:

(1) آڏواڻي، کلياڻ: شاه جو رسالو (مکمل)، کنڊيارو، روشني پبليکيشن، 1993ع صه 206

(2) علوي اسرار احمد پروفيسر: سيرت هاشمي، شڪارپور، مهراڻ اکيڊمي، 2003، صه 163.

(3) قاري شريف احمد: تذکره خاتم الانبياءِ جلد 2، کراچي، مکتبه رشيديه، 1986، صه 229.

(4) نظامي، محمد طفيل صارم: نقوش محمد رسول الله ﷺ نمبر، جلد 4، صه 493.

(5) شيدا محمد عظيم مولوي: سيرت مصطفىٰ، سنڌي ادبي بورڊ، 2005ع، صه 307.

(6) قرآن مجيد، سورة النسآء، آيت 93

(7) ايضًا، سورة المائده، آيت 32

(8) ايضًا، سورة النحل، آيت 90

(9) ايضًا، سورة المائده، آيت 33

(10) ايضًا، سورت الرعد، آيت 25.

(11) بخاري، عبدالله بن اسماعيل ابو عبدالله، مترجم: اختر شاه جهانپوري عبدالحكيم خان: بخاري شريف مترجم و محشي، كتاب الديات، جلد 3، لاهور، اردو بازار فريد بوک اسٽال، 1982، صہ 683

(12) ايضا، بخاري شريف، ڪتاب الفتن، جلد 3، صہ 770

(13) ايضا، بخاري شريف، ڪتاب الفتن، جلد 3، صہ 7?4

(14) ايضا، بخاري شريف، جلد 3، صہ 892

(15) راڄڙ عبدالله: اسلاميات، حيدرآباد، ڪوهنور پبليڪيشن، 1999، صہ 18

(16) نعيمي، احمد يار خان مفتي: مرأة شرح مشكوٰة، جلد 4، گجرات، نعيمي ڪتب خانہ، صہ 312

(17) ايضا، مرأة شرح مشكوٰة، جلد 4، گجرات، نعيمي ڪتب خانہ، صہ 318

(18) بخاري، عبدالله بن اسماعيل ابو عبدالله، مترجم: اختر شاه جهانپوري عبدالحكيم خان: بخاري شريف مترجم و محشي، كتاب الديات، جلد 1، لاهور، اردو بازار فريد بوک اسٽال، 1982، صہ 124

———— الاختتام

خدمت خلق و رفاہ عامہ کی اہمیت

سیرت طیبہ کی روشنی میں

مصنّف

پروفیسر ڈاکٹر صلاح الدین ثانی

زیر طبع: مکتبہ یادگار شیخ الاسلام پاکستان علامہ شبیر احمد عثمانیؒ